

Čím Poodří vstupuje do světových dějin. Příspěvek k dějinám Moravských bratří XVII. část Působení obnovené Jednoty bratrské v Estonsku a Lotyšsku

Prvního května 2011 zavítal na Kravařsko autobusový zájezd z Lotyšska. Provázel je Dr. Pavel Štol z UK Praha, jeden z mála znalců lotyštiny v ČR. Jejich cílem bylo především muzeum Moravských bratří v Suchdole n.O., ale také se zúčastnili zdejší protestantské bohoslužby a společně strávili část dne Lotyši mezi Čechy. Bylo opravdu o čem povídat. Vždyť co víme o lidech z Pobaltí a jejich vztahu k naší zemi?

Území přibližně dnešního Estonska a Lotyšska bylo po dlouhou dobu nazýváno Livonskem. V jaké politické a sociální situaci se toto území a jeho obyvatelé nacházeli v roce 1729, když Moravan Kristián David Livonsko poprvé navštívil? Na začátku 13. století byli původní obyvatelé, Estonci a Lotyši, podmaněni řádem německých rytířů. Nedošlo ale ke kolonizaci dosídlováním livonského území větším množstvím německých sedláků a řemeslníků, vznikla jen nepočetná německá vládnoucí vrstva nižší rytířské šlechty, která vlastnila dobytou půdu a ovládala místní sedláky jako nevolníky. Lotyši a Estonci opustili sice navenek a formálně svou pohanskou víru, ve skrytu ale nadále na návrších, v lesích a u jezer obětovali přírodním bohům a provozovali čarodějnictví s magickými tanci a zaklínáními. Na tom moc nezměnila ani luterská reformace, která přišla do Pobaltí kolem r. 1521. Livonsko ovládali až do začátku 18. století Švédové, kteří zformovali státní správu i církve podle svých představ. Německá šlechta, pro niž estonští nevolníci pracovali, měla patronátní práva nad luterskou evangelickou církví, která byla hlavní denominací v zemi, a dosazovala faráře, výhradně Němce. Často vlastnila fara i půdu velikosti statku. Faráři tedy patřili z pohledu nevolníků k vládnoucí vrstvě. Nic se nezměnilo k lepšímu, ani když po Velké severské válce získalo r. 1721 Pobaltí Rusko. Země byla zničená, panské usedlosti spálené a zemská šlechta zchudlá a z kostelů se staly ruiny. Pro Estonce nastala těžká doba. Zhrubly mravy, zkazila se morálka a požadavky na robotu byly stále zvyšovány. Německá šlechta i luterští duchovní začali ve zvýšené míře uplatňovat a často zneužívat právo bití svých poddaných. Uplatňování krutých trestů v prudkém hněvu a praktické bezpráví vůči poddaným sedlákům působily ničivě. Protože statkáři ze šlechty patřili skoro výhradně k důstojnickému stavu, stavěli své podřízené fakticky pod vojenskou disciplínu. Došlo navíc k otřesnému nárůstu nikdy skutečně nepřekonané pohanské víry. Luterská církev byla vůči tomu bezradná. Propast mezi panskou vrstvou Němců a poddanými Estonci a Lotyši se ještě zvětšila.

Mezi německými barony i pastory byli ovšem i takoví, kteří tuto zoufalou situaci viděli střízlivě a cítili se jako křesťané před Bohem zodpovědní za její změnu a to především ti, kteří byli ovlivněni Pietismem z Halle. Pietistická šlechta usilovala už od začátku o kontakt s obnovenou Jednotou bratrskou a Zinzendorfem. Už v r. 1726 vedli generál von Hallert a hrabě Zinzendorf korespondenci, ve které prosil o vyslání učitele pro seminář, který chtěl založit na svém dvoře ve Wollmaru (dnešní Valmiera v Lotyšsku). Jednota bratrská a Zinzendorf byli tedy v Livonsku a Estonsku srdečně očekáváni a vítáni. První cestu uskutečnili v r. 1729 Kristián David ze Ženkavy a Timotheus Fiedler, což byl počátek početně největší diaspory Jednoty bratrské. Navštívili Rigu, Wollmar a Reval (dnešní Tallin). Měli též intenzivní kontakty se sedláky a věděli hodně o jejich situaci. Kristián David se jako první učil lotyštině. V polovině r. 1730 přijeli ještě jednou na krátký čas. V r. 1735 se rozhodl přijet biskup David Nitschmann a v r. 1736 i hrabě Zinzendorf. Zinzendorfova tříměsíční cesta v r. 1736 přes Berlín a Königsberg byla jednou z nejúspěšnějších v jeho životě. Píše o ní jako o „vítězném tažení“. Navštívil Rigu, Wollmar, Reval. Měl několik kázání ve zcela zaplněných kostelech. Jeho osoba i poselství byly nadšeně přijaty nejen šlechtou, ale i duchovními a měšťany. To otevřelo pole pro další působení Jednoty bratrské v příštích desetiletích. Zinzendorf vypracoval tzv. „Livonský plán“, podle něž nabízela Jednota bratrská vyslat Moravany na pomoc často pracovně přetíženým luterským farářům, kteří by o to požádali. Jejich úlohou měly být hlavně biblické hodiny, praktická práce a vedení členů sboru ve skupinkách k aktivní práci pro sbor.

V r. 1738 dochází konečně k založení semináře ve Wolmaru, k jehož vedení byl vyslán magistr Buntbart z Jeny. V témže roce přichází také Kristián David a jeho kázání spolu s prací dalších bratří (do roku 1740 jich tam přišlo asi padesát) podnítily probuzení, které se rychle rozšířilo po celém

Livonsku. Bratři pracovali mezi domácím lidem jako lékaři, učitelé nebo řemeslníci a ve svém volném čase se starali o probuzené Lotyše a Estonce v jednotlivých církevních okrscích. Sdíleli skrovný život s utrápenými sedláky a tím zlomili pouto nenávisti Estonců a Lotyšů proti všemu německému. Zpočátku byli bratři z Jednoty bratrské jako Němci také nenáviděni, vysmíváni a haněni. Brali ale domácí obyvatelstvo vážně, včetně jejich pohanského obětního kultu a překonali jej skrze kázání slova o oběti krve Ježíšovy. Velkým průlomem byly bratry z Jednoty bratrské nabízené „čtvthodinové rozhovory“, zpovědní vyznání, při kterých se Estonci a Lotyši mohli zbavit svých démonických vazeb ke starým pohanským zvykům. Po těchto rozhovorech chodili poddaní za svými pány a vraceli jim ukradené věci. Estonci a Lotyši sami ničili místa pohanských obětí a posvátné háje. Např. v lotyšském církevní okrsku Urbs zničili sedláci z vlastního podnětu už v r. 1736 čtyřicet tajných pohanských obětních míst.

Bratři získávali srdce místních sedláků svým způsobem kázání, citově zaměřeným křesťanstvím, písněmi, používáním lotyštiny a estonštiny a především laskavým přístupem, který nebyl od Němců očekáván. Již koncem r. 1739 se scházelo ke shromážděním pravidelně na 5.000 lidí. Na konci r. 1742 se píše o práci mezi 14.000 až 15.000 tzv. „nacionály“. Vzniklo tím probuzení, nejdřív mezi Lotyši, potom mezi Estonci. Nejhlouběji zasáhlo toto probuzení Estonci obývaný ostrov Oesel (dnes Saaremaa). Zde na tom byli sedláci nejhůř. Šlechta, asi 25 zchudlých rodů, vzájemně zpřízněných a držících veškeré veřejné úřady, si tady dělala s poddanými, co chtěla. Probuzení zasáhlo veškeré obyvatelstvo ostrova včetně šlechty a německých měšťanů. Žádný církevní okrsek, žádná vesnice na venkově nezůstaly probuzením nedotčeny. Krčmy osířely, nespoutané hody při svatbách a křtech dětí přestaly. Nová pracovní morálka zlepšila poměr mezi statkáři a jejich poddanými. Místnosti a prostory brzy nestačily pojmout věřící, takže se shromáždění konala v lese pod širým nebem.

Po bouřlivých začátcích začali bratři budovat pevné struktury. Vedení jednotlivých sborů přebírali do rukou „nacionálové“. Docházelo k napětí s luterskou církví. V r. 1743 zakázala ruská carevna Alžběta činnost Jednoty bratrské v Ruské říši. Jednota bratrská ale v činnosti pokračovala a přešla na tzv. „tichý chod“. Došlo i k pronásledování. Mírnou úlevu přinesla změna na ruském trůně v r. 1764, a k novému rozmachu Jednoty bratrské došlo pak od r. 1801, kdy se stal carem Alexander I., který Jednotu bratrskou dokonce podporoval. Práce Jednoty bratrské rostla až do poloviny 19. století, trvala tedy ve svém rozmachu přes 100 let. Jednota bratrská zřizovala dřevěné modlitebny na pozemcích statků. Mezi roky 1738 a 1840 jich vzniklo 253, v r. 1854 jich bylo 276. Ve zprávě generálnímu synodu v r. 1857 je uvedeno 83.272 „všech duší, o které je pečováno“ (pro srovnání: ve sborech Jednoty bratrské včetně Anglie a Spojených států se uvádí počet 11.998 dospělých členů).

Jednota bratrská měla velký vliv na sociální a hospodářský život v zemi. Osobní víra v Boha dala Estoncům a Lotyšům nové osobní sebevědomí, pocit lidské hodnoty a dospělost. Výchova, vzdělání, překonání stavovského uspořádání přinesly novou, předtím nikdy nezažitou duševní a společenskou svobodu. „Nacionálové“ poznávali a vyvíjeli své schopnosti a rostli danými úkoly. Tupá lhostejnost, alkoholismus atd. byly nahrazeny disciplinovaným a asketickým způsobem života a přinášely hospodářské úspěchy i blahobyť. Bratrsky zaměřená pobaltská šlechta se otevřela estonskému a lotyšskému způsobu života, s rozhodností potlačila germanizační tendence a podporovala národnostní probuzení lidu. Mnozí s velkou láskou zasvětili své životy Estoncům a Lotyšům a „spočívají uprostřed lidu, pro něž jejich srdce celý život tepalo“

V období bolševismu byla Jednota bratrská téměř zničena, ne však docela. Zůstala pojmem s vysokým kreditem a tak znovu povstává. V současnosti má kolem 200 členů v asi desíti sborech. Tak jako pro poutníky z jiných zemí, je i pro ně Kravařsko duchovním domovem, odkud k nim přišla svoboda.

Daniel Říčan - *podle přednášky Pavla Neústupného (Berlin) kterou přednesl na V. mezinárodní konferenci MORAVIAN v říjnu 2009 v Suchdole nad Odrou. V plném znění je otištěna ve „Sborník V. Konference Moravian v roce 2009“, sv.10, s.85, kde jsou i podrobné odkazy na prameny.*

Obr: Mapa Livonska, obr modlitebny v Livonsku, Lotyši před muzeem, nebo kostelem, titul. List časopisu JB,